ISSN: 1302-3241

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

KÂZIM KARABEKİR
EĞİTİM FAKÜLTESİ

DERGİSİ

Yıl: 2004 Sayı: 9

CUMHURİYETİMİZİN KURULUŞUNUN
80.YILINA ARMAĞAN

TARİH EĞİTİMİ

2004

HAKEM KURULU

Prof.Dr.Ali EROĞLU	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr.Ali Osman GÜNDOĞAN	Muğla Üniversitesi
Prof.Dr.Aytaç AÇIKALIN	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr.D.Ali AKBULUT	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof.Dr.H.Ömer KARPUZ	Pamukkale Üniversitesi
Prof.Dr.Hikmet Y. CELKAN	Gaziantep Üniversitesi
Prof.Dr.Muhittin AŞKIN	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa ÖZTÜRK	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa SAFRAN	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa YILDIRIM	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr.Necmettin TOZLU	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof.Dr.Selami KILIÇ	Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr.Hanefi PALABIYIK	Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr.H.Basri KARADENİZ	Dumlupınar Üniversitesi
Doç.Dr.Hikmet ÖKSÜZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç.Dr.Nedim İPEK	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç.Dr.Sırrı AKBABA	Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr.Yavuz ASLAN	Atatürk Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr.Dursun DİLEK	Marmara Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr.Şükrü ADA	Atatürk Üniversitesi

Kabul Edilmiş Makaleler

Dergi Hakkında

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi

ISSN 1302-3241 | **Periyot** Yılda 2 Sayı | **Başlangıç:** 2003 | **Yayıncı** Atatürk Üniversitesi |

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Alanlarında kuram ve uygulama alanlarına yönelik, eğitim alanına katkıda bulunan özgün araştırma makalelerini, denemeleri/derlemeleri ve çevirileri yayınlayan bilimsel hakemli bir dergidir. Dergi yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayınlanır.

119.184

422.580

Devamını Okumak İçin Tıklayın

RSS

Türkçe

Dergide ara

Giriş

Makale Gönder

Amaç ve Kapsam

Yazım Kuralları

Kabul Edilmiş Makaleler

Arşiv

Editör Kurulu

İletişim

Dergi Hakkında

Dizinler ve Platformlar

Sayılar

- 2018
  - Sayı: 37
  - Sayı: 36
- 2017
  - Sayı: 35
  - Sayı: 34
- 2016
  - Sayı: 33
  - Sayı: 32
- 2015
  - Sayı: 29
- 2014
  - Sayı: 28

Arşiv

Sayı 37 - Ara 2018

Son Sayı

1. İLKOKUL VE ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖRGÜTSEL SİNİZM DAVRANIŞLARI İLE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
   Sayfalar 1 - 20
   Tuncay Yavuz Özdemir, Mustafa Orhan
2. KIRGIZİSTAN'DAKİ ORTA ÖĞRETİM YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİMİNİ MOTİVE ETME YÖNTEMLERİ
   Sayfalar 21 - 42
   MURAT GÖKALP, Murat Gökalp, Nurcan Gedik, Pınar Kızılhan
3. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE OYUNUN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
   Sayfalar 43 - 56
   Mücahit DİLEKMEN, Narin BOZAN
4. ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 1

Atatürk'ün Eğitim Anlayışı Doğrultusunda Cumhuriyet Gençliği Nasıl Yetiştirilmelidir?
Tuncay Ceylan 3

Avrupa Birliği Yolunda Yeni Okul Kültürünün Oluşumunda Yöneticinin Rolü
Şükrü Ada 15

Lise Tarih Ders Kitaplarında Tarihle İlişkili Bilim Dalları
Uğur Akbulut- Ramazan Kaya 33

İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Osmanlı Kültür Ve Uygarlığı Ünitesinin Değerlendirilmesi
Zekeriya Akkuş- Aydın Güven 47

Ders Düzeni ve Kuralların Belirginliğinin Öğrenci Başarısına Etkisi
Birol Alver - Adnan Küçükoğlu 65

Türkiye'de Milli Tarih Anlayışı Bağlamında Dünden Bugüne İnkılap Tarihi Dersleri
Betül Aslan 81

Ahmet Rasim ve Tarih
Serdal Balcı 111

İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi "Osmanlı Kültür ve Medeniyeti" Ünitesinde Geçen Tarih Terimleri ile İlgili Kavram Yanılgıları
Özlem Bektaş -Ali Sinan Bilgili 119

Osmanlı Tarih Yazarlarına Göre Sultan I. Ahmed Devri Deniz Muharebeleri (1603-1617)
Ali Sinan Bilgili 143

Karşılaştırmalı Yazın ve Kültürel Çeşitlilik
Melik Bülbül 159

Van Vilayetinde Amerikan Misyonerlerine Ait Kurumlar
Erkan Cevizliler- Nilüfer Cevizliler 169

Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Ankara)
Nilüfer Cevizliler- Erkan Cevizliler 181

Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi
Abbas Çelik 187

İlk ve Ortaöğretim Ders İçeriklerinde Kültür Konularının Yeterliliği
Kenan Çetin 197

Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih Anlayışı
Aydın Efe 207

Demokratik Değer Kazanımında Okulların Rolü
Aydın Güven- Zekeriya Akkuş 217

Tarih Öğretmenlerinin Gezi-Gözlem Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar
Aydın Güven- Ahmet Ali Gazel - Ramazan Sever 225

Sabir ve Devrin Meselelerine Bakışı
Ali Kafkasyalı 237

Ortaöğretim Başarı Ölçütleri İle ÖSS Puanları Arasındaki İlişkinin Araştırılması
İbrahim Karaman-Refik Dilber-Erdal Sönmez 263

Genç Cumhuriyet ve Oluşturulmaya Çalışılan Tarih Bilinci
Ramazan Kaya Yavuz Özdemir- Ufuk Şimşek 271

Türkiye'de Öğretmenliğin Bir Meslek Olarak Kabulü
Murat Küçükuğurlu - Ali Servet Öncü 283

Tarih Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler
A. Zeki Memioğlu 303

Postmodernizm ve Tarih Öğretimi
Yavuz Özdemir 311

Bilim ve Eğitim Paradigmamız Üzerine
M. Hanefi Palabıyık 323

Eğitim ve Tecrübenin Değeri
Selami Sönmez 351

Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri
Hasan Şahin 365

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yurttaşlık Anlayışı ve Tarihin Kullanımı
Ufuk Şimşek-Yavuz Özdemir-Ramazan Kaya.....377

Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına Grupla Öğrenme Yönteminin Etkisinin İncelenmesi
Ufuk Şimşek-Kemal Doymuş-Ümit Şimşek- Yavuz Özdemir.....387

Anadolu Türk Tarihi ve Anadoluculuk
Selahattin Tozlu.....397

Tarih Yazımı ve Öğretiminde Ben ve Öteki
Selahattin Tozlu-Uğur Akbulut-Ramazan Kaya 411

Azerbaycan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi
İ. Caner Türk-Selçuk Ilgaz-Ali Sinan Bilgili 429

Tarih Dersi Öğretiminde Matematik Dersinin Yeri
İ. Caner Türk-Tevfik İşleyen.....445

Dil Öğretiminde Başarıyı Etkileyen Etmenler
Sadık Türkoğlu.....457

John Hick'in Dinî Çoğulculuğunun Arka Planı
Ruhattin Yazoğlu.....471

AZERBAYCAN TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI İMGESİ

İ. Caner Türk*-Selçuk Ilgaz*-Ali Sinan Bilgili**

Özet

Bu çalışmada; Azerbaycan'da günümüzde okutulmakta olan tarih ders kitaplarının Osmanlı devletine bakış açısı aktarılmaya çalışıldı. Azerbaycan'daki tarih yazımı-eğitimi-ders kitaplarının gelişimi aktarıldı. Günümüz ders kitaplarının incelenmesinde; Osmanlı devletine karşı iki farklı bakış açısı olduğu görüldü. Birinci yaklaşımın olumsuz olduğu ve Osmanlıyı işgalci, köleye çeviren, ağır vergilerle ezen, cahil bırakan olarak gösterdiği tespit edildi. İkinci yaklaşımın ise olumlu olduğu ve Osmanlının komşu, kardeş, aynı ata-ananın evlatları, kan kardeşleri olarak tanıtıldığı görüldü. Bu durumun öğrencide muhtemel bir bilinç karmaşası oluşturacağı aktarıldı.

Anahtar Kelimeler: *Azerbaycan, tarih eğitimi, Azerbaycan'da tarih, Azerbaycan tarih ders kitapları, Osmanlı, imge.*

Abstrac

In the study it was aimed to convey you the points of view of Azebaijani History Coursebooks on of the Ottoman Empire. The development of the history writing- education-coursebooks in Azerbaijan was given. In the investigation of todays coursebooks, two different views were found out determined. It was seen that the first view is negative and shows the Ottoman Empire as invaders, slave-making, tyrannizing with heavy taxes, leaving people ignorant, etc. As for the second view, it was determined to show the Ottoman Empie as neighbour, brother, descendants of the same ascendants as theirs, blood covenants, etc. And it was suggested that this case might throw students into confusion.

Key Words: *Azerbaijan, history education, history in Azerbaijan, Azerbaijan history coursebook, the Ottoman Empire, image.*

Azerbaycan'da Tarih Yazımı, Eğitimi ve Ders Kitapları

Tarih ders kitaplarındaki Osmanlı imgesi konusuna girmeden önce Azerbaycan'da tarih yazımı-eğitimi-ders kitapları hakkında kısa bir bilgi vermekte fayda görüyoruz. Gerek Rus Çarlığı, gerekse Sovyetler Birliği bünyesindeki değişik milletlerin dillerini, milli duygu ve geleneklerini kaybetmeleri için çaba sarf etmişlerdir. Bunun için yapılan uygulamalardan birisi de Türk tarihi yerine Rus-Slav- Avrupa Devletleri tarihinin öğretilmesidir.[1] Üstelik eğitim Rus dilinde yapılmaktaydı.[2]

Azerbaycan'da tarih eğitimi ve ilmi, Sovyet Tarihi İlmi'nin bölünmez bir formu olarak formlaştırılmış ve geliştirilmişti.[3] Sovyet rejiminin, Azerbaycan'a ve eski Sovyet cumhuriyetlerine yerleşmesinden sonra, Bolşevik hükümetlerinin rejimlerinin ideoloji esasına dayalı özül üzerine koymak amacıyla ele aldıkları tedbirler içinde, aynı sisteme dahil olmuş milletlerin tarihinin politik, sosyal ve ekonomik sorularını Marksist ideolojiye dayanarak araştırmasını yapacak tarihçi kadroların hazırlanması da vardı.[4]

1923'te tarih-edebiyat ve tıp fakültelerinden oluşan Bakü Üniversitesinde sosyal ilimlerin eğitiminde de ciddi değişiklikler oldu. Tarih-Edebiyat Fakültesi İçtimai (sosyal) İlimler Fakültesi'ne dönüştürüldü ve burada sosyalizm tarihi, tarihi materyalizm, Sovyet anayasası ve diğer kürsüler açıldı. Marksist öğretim üyelerinin yetersizliğini gidermek için Rus Eğitim Bakanlığı'ndan yardım istendi. 11 Şubat 1921'de Lenin'in teşebbüsüyle Moskova'da açılan ve amacı yüksek öğretim kurumlarında ders verecek kadroların hazırlanması olan

---

*Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, KKEF Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., Erzurum.
** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, KKEF Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., Erzurum.

[1] Oras Polat Ekayev (Baharlı), "Geçmişte ve Şimdi Türkmenistan'da Tarih ve Tarih Dersinin Verilişi", *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu Sempozyumu*, İstanbul 1998, s. 221.

[2] Ekayev, a.g.m., s. 224.

[3] Hüsamettin Memmedov (Karamanlı), "Azerbaycan'da Basmakalıp Tarih Eğitimi ve Mücadele Yolları", *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu Sempozyumu*, İstanbul 1998, s. 218.

[4] Elanur Ağaoğlu, "Sovyet İdeolojisi Işığında Azerbaycan'da Resmi Tarih Tezi", *Yeni Türkiye Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı IV*, Temmuz-Ağustos 2002, 46, s. 411, Memmedov, a.g.m., s. 215.

"Kırmızı Profesörler" Enstitüsünü bitirerek Bakü'ye Marksist tarihçiler geldi. Kendi konularını araştırmaya başladılar.[5]

Sovyetleşmenin ilk yıllarında ortaokullarda okutulacak tarih dersi, komple konular(dersler) içinde verilmeye başlanmıştır. 1920-1923 yılları arasında tarih dersleri kaldırılmış yerine "içtimaiyat" dersi konulmuştur. Yeni dersin amacı, genellikle gençlerin ideya ve siyasi terbiyesinin yöntemlerini belirlemek ve esasını koymak olmuştur.[6]

1923'ten 1931'e kadar devam eden bu durum Komünist Partisi'nin 5 Eylül 1931 tarihli "ilk ve ortaokullar hakkındaki" kararıyla değiştirilir. Karara göre, okullarda tarih dersleri öğretilmeye başlanır. Buna karşılık 1931'de yüksekokullarda tarih dersleri kaldırılmış, Bakü Üniversitesi'nin Tarih Fakültesi kapatılmıştı.[7] 1931-1934 arasında Sovyet hükümeti fikrini genellikle tarih araştırmaları ve eğitimde Marksist ideolojinin yerleştirilmesine, araştırma ve eğitimin karakteri ve içeriğine, yeni ders kitaplarının yazılması üzerine yoğunlaştırmıştır.[8]

1936'ya kadar siyasi rejimin tam olarak yerleşmesi, yeterli Marksist tarihçinin hazırlanması ile, eski nesil tarihçilere baskıya başlanmıştır. Marksist ideolojiye aykırı davrananlar pantürkist, panislamist, trotskist, zinovyevci, buharinci, milliyetçi, yabancı devletlerin istihbarat teşkilatlarının ajanı olmakla suçlanmış, hapsedilmiş, sürgüne gönderilmiş ve kurşuna dizilmişlerdir.[9]

1959'dan itibaren yeniden Azerbaycan Tarihi yazdırılıp okutulmaya başlanmıştır. Kitaplarda, Sovyet Devleti ve Komünist Parti'ye sevgi, komünizm idealleri, ateizm doğrultusunda, Marksizm-Leninizm'e saygı, burjuva düzeni ve ideolojisine karşı barışmaz mücadeleci olarak terbiye başlıca amaç olmuştur.[10]

Metodik kitaplar da aynen Rus bilim adamlarının yazdığı metodik kitapların Azerbaycan Türkçesinde yazılmış varyantlarından başka bir şey değildi. Ele alınan konular, tarih derslerinde öğrencilerin ateizm ruhunda

---

[5] Memmedov, a.g.m., s. 215-216.
[6] Memmedov, a.g.m., s. 216.
[7] Memmedov, a.g.m., s. 216.
[8] Memmedov, a.g.m., s. 216-217.
[9] Ağaoğlu, a.g.m., s. 401-402; Memmedov, a.g.m., s. 217.
[10] Ağaoğlu, a.g.m., s. 402; Memmedov, a.g.m., s. 217.

terbiyesine, enternasyonalist terbiyeye, Marks, Engels, Lenin'in eserlerinin kullanılmasına ve bunun gibi diğer konulara aitti. Metodik kitaplarda verilen örnekler, eski Yunan ve Roma ile Çarlık Rusyası tarihindeki köylü isyanları ve Bolşevik ihtilaliyle ilgiliydi.[11]

1980-1999 arasında Azerbaycan Sovyet hükümeti ve Komünist Partisi, Azerbaycan tarihinin eğitiminde reform teşebbüsünde bulunmuş, fakat alınan kararlar hiçbir sonuç vermemiştir. Çünkü, reform diye düşünülen tedbirler direktif karakteri taşımış ve esaslı değişimin yapılmasına yönelik olmamıştı.[12]

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan Tarihi ile ilgili ders kitapları için yeni teşebbüslerde bulunulmuştur. Tanınmış Azerbaycan tarihçileri bir araya gelerek yeni tarih ders kitapları hazırlamış ve hazırlanan kitaplar Latin alfabesiyle basılarak okutulmaya başlanmıştır.[13]

Okutulmakta Olan Ders Kitapları

Ders kitapları incelendiğinde okutulan ders kitaplarının bir kısmının hala Rus tarihçileri tarafından yazılmış Marksist tarih anlayışına hizmet eden, Azerbaycan Türkçesine çevrilmiş kitaplar olduğu görülür.

6. sınıfta okutulan "Kadim Dünya Tarihi" (Eski Dünya Tarihi-İlkçağ Tarihi) buna bir örnek teşkil etmektedir. İlk insan, Mısır, Ön Asya, Hint, Çin, geniş bir şekilde Yunan ve Roma medeniyetleri konuları verilip diğer medeniyetlere değinilmemektedir. İlk insan konusunda klasik Marksist tarih söylemiyle; insan cinsinin saf bir ırkı olmadığı, bugün ırk denilenlerin hepsinin önemli derecede karıştığı ve tümünün 250.000 yıl önce, Afrika'nın ortasında bir yerde ortaya çıkan aynı genetik havuzdan geldiği ifade edilmektedir. "İnsanın tek türü vardır. O da Homo Sapiens'tir. Farklılıklar kültürel kaynaklıdır" ifadeleriyle, yaratılış reddedilmektedir. Evrimi gösteren savı destekleyen resimler de kitapta yer almaktadır.[14]

---

[11] Memmedov, a.g.m., s. 218.
[12] Memmedov, a.g.m., s. 217.
[13] Ağaoğlu, a.g.m., s. 406; Memmedov, a.g.m., s. 218.
[14] F. P. Korovkin, *Qedim Dünya Tarixi, -orta mektebin 6-ci sinif üçün derslik*, Bakı 1997, s. 11-24.

7. sınıfta okutulan "Orta Asrlar" Tarihi adlı ders kitabının yazarlarından biri Rus tarihçi Q.M. Donskoy'dur. Bu kitap Azerbaycan Türkçesine çevrilmiş ve ders kitabı olarak okutulmaktadır. Marksist tarih anlayışı hakim olan kitapta, konu Rusluk-Slavlık olunca, ortaya Pozitivist-Romantik bir tarih yaklaşımı çıkmaktadır.[15] Osmanlı imgesi konusunda bunun örnekleri gösterilecektir.

Gerek 5. sınıfta okutulan tarihi metinlerden oluşan "Ata Yurdu", gerekse 8. sınıfta okutulan "Azerbaycan Tarihi" ders kitapları Azeri Tarihçiler tarafından yazılmış olup, milli bir tarih bilinci oluşturmayı hedefleyen kitaplardır.

Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi

Ders kitaplarındaki farklı tarihi yaklaşımlarda iki farklı Osmanlı imgesi vardır. Bunlar, olumsuz öteki ve olumlu öteki olarak adlandırılacaktır.

Olumsuz Öteki

Y.V. Agibolova, Q.M. Donskoy tarafından yazılan, 7. sınıf, "Orta Asrlar Tarihi", olumsuz öteki imgeleriyle karşımıza çıkmaktadır.

8. ünite, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa halklarının Türk işgalcilerine karşı mücadelesi başlığını taşımaktadır.Konuya şöyle başlanmaktadır; "14. asırda Avrupa'ya cenup-şarktan güçlü ve tehlikeli düşman olan Osmanlı Türklerinin hücumu başladı. Avrupa, Asya ve Afrika'da hayata geçirilen Osmanlı işgalleri birçok halkların yalnız esaret altına alınmaları ile neticelenmedi, bu işgaller devletler arasındaki münasebetlere de tesir gösterdi."[16]

"Osmanlı Türklerinin ilk işgalleri" alt başlığında; "13. asrın sonunda Küçük Asya'nın şimal-garbinde, geçmiş Selçuk Türk devletinin yerinde dövüşken bir feodal devlet meydana geldi. Bu yeni Türk devletinin başında Osman Bey vardı. Onun hakimiyeti altındaki Türk tayfalarına Osmanlı Türkleri denmeye başlandı.Türkleri Avrupa sahillerinden yalnız dar bir boğaz ayırıyordu. Sırbistan ve Bulgaristan'la savaşan Bizans çoğu zaman Osmanlıdan

---

[15] Y.V. Agibalova, Q.M.Donskoy, *Orta Esrler Tarixi-7-ci sinif üçün derslik*, Bakı 1998.
[16] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 171.

yardım istiyor ve bu yüzden de kendi mahvına neden oluyordu. Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasına baskınlar düzenlemeye başlamışlardı. Onlar bütün vilayetleri qaret edir, xarabazara çevirirdiler" denmektedir.[17]

"Muasirlerden biri Osmanlı baskınlarının neticeleri barede yazırdı: 'Hıristiyanların bazıları kılıçtan geçirildi, diğerlerini esir alıp götürdüler, sağ kalanları ise öldü çünkü açlarından kırıldılar'".[18]

Kosova Savaşı anlatılırken; "1389'da büyük bir Osmanlı ordusu Sırbistan'a hücum etti. Savaş Kosova düzünde başladı. Cesur Sırp askeri Miloş Obiliç canından geçip Türklerin ordugahına sokuldu ve Sultan'ı kılıçla öldürdü. Sırplar düşmanı sıkıştırmaya başladılar. Ancak Sırplar yenildi. Kosova düzündeki mağlubiyeti Sırp halkı dehşetli bir felaket gibi karşıladı. Halk bu savaşın kahramanlarına nağmeler koştu, onlar hakkında efsaneler yarattı. Bu nağmeleri okuyan halk nağmekarları Serbiya'nın mustekilik dövrünü yada salır, halkı azadlık uğrunda mübarizeye çağırırdılar"[19] denmektedir.

Daha sonra da halk mahnısı verilerek bununla ilgili sorular sorulmaktadır. Mahnı şöyledir:

İki güçlü goşun göründü göze,
Dünen döyüşmeye geldi üz-üze
Burada can verdi iki hökmdar
Türklerin salamat qalanı mı var?
Ancaq ki, serblerden salamat qalan
Yaralanıp olmuş qanına qeltan.
Döş döşe gelerek Serblerle Türkler,
Nizeler, mizraqlar qırıb tökdüler.
Knyazı qorudu serbler sebatla,
Miloş vidalaşdı orda heyatla...
Düşmenlerin helek olduğu günde,
Sitnisada, soyuq çay sahilinde
O vurub öldürdü sultan Muradı;

[17] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 172.
[18] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 172.
[19] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 173.

On iki min Türkü qana boyadı.
Ne qeder Kosov var, ne qeder beşer,
Qoşulan mahnılar ve efsaneler.
Onun da adını daşıyacaqdır,
Serblerin qelbinde yaşayacaqdır.
Değerlendirme soruları da şöyledir:
1) Halk mahnısında vuruşmanın hansı hadiseleri terennünm olunur?
2) Mahnıda Serb qoşunlarının qahramanlığı nece aks olunmuştur?[20]

"Bizans'ın çöküşü" alt başlığında: "Osmanlı feodalleri çoktan beri Konstantinopol'u ele geçirmek istiyorlardı. II. Mehmet büyük bir orduyla, Konstantinapol'ün köhnemiş kale duvarlarını ağır toplarla döverek aldı. Sultanın icazesi ile Türk orduları üç gün erzinde şeheri qaret ettiler. Şehir müdafacılarının çoğu kılıçtan geçirildi. Konstantinapol ahalisinin takriben altmış bin neferi kul edilip satıldı"[21] denmektedir.

Mohaç savaşı ile ilgili olarak da: "1526 ilde Osmanlı orduları kati qalebe çaldı. Macaristan 150. il erzinde Osmanlı işgalcilerinin zulmü altına düştü"[22] denmektedir.

"Sultanın hakimiyeti" alt başlığında: Türkler esaret altına aldıkları ülkelerde en güçlü erkek çocuklarını anne-babasının elinden alır, Müslümanlaştırır ve onları Hıristiyanlara nefret ruhunda terbiye ederlerdi. Sultanın hakimiyetini Müslüman ruhaniler müdafaa ediyorlardı. Onlar dindarların beyinlerine giriyorlardı ki, sultan "Allah'ın yer üzerinde gölgesidir." Konstantinopol fatehi Mehlid deyirdi. "Kılıç ve din ayrılmazdırlar."[23]

Esaret altında olan halkların vaziyeti alt başlığında: "Türk feodalleri Osmanlı İmparatorluğu'nun halklarına amansız zulüm ediyorlardı. Onlar vergi veren bütün halklarını hakaretle "reaya" (şarqda hakim sınıf orta asırlarda bu mefhumu hakaretle zehmetkeş halk kütlesi ile alakadar ederdi-diye izahatta bulunulmaktadır.) adlandırırlardı. Kendileri topraktan ve sudan istifade avazında vergiler ödemekten ötürü olar, yetiştirdikleri ürünlerin yarısını

[20] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 175.
[21] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 174.
[22] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 177.
[23] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 177.

veriyorlardı. Buna ek olarak onlar mescidlerin, kalelerin ve diğer kurguların yapılmasında müfte işlemeli idiler. İşgal edilmiş ülkelerin ahalisinin vaziyeti hususuyle pis idi. Hücumlar zamanı Osmanlılar dehşetli dağıntılar töredir, çok insan öldürüyor ve köleye çeviriyorlardı. İşgalciler iri şeherleri qalalara çevirirdiler, şeher ahalisinin çoğu kendlere göçürülür, onların evezinde bu şeherlere Osmanlı Türkleri göçürülürdü. İşgalciler esaret altında olan ahaliye zorla islam dinini kabul ettiriyorlardı. Onların doğma dilleri ve medeniyetleri te'kip olunurdu. Osmanlı işgalcilerinin zulmü esaret altına alınmış ülkelerde teserrüfat ve medeniyetin inkişafını lengedirdi"[24] denmektedir.

"Halqların Osmanlı işgalcilerine qarşı mübarizesi" alt başlığında: "Osmanlı imperiyası işgal olunmuş ülkelerin ahalisini ancak silah gücüyle itaat altına alıyorlardı. Bulgar ve Sırp taraftarları olan hayduklar şeherlere baskın yapıyor, kentli isyanlarına koşulurlardı. Halk mahnısında deyilirki, "kendi topraklarını geri almak, kendi çocuklarını kurtarmak, avratlarını kölelikten kurtarmak, analarının intikamını almak için meşelere ve dağlara çekiliyorlardı. Emekçi halk İslam dinini kabul edip sultana hızmet eden slavyan feodallerine nefret besliyorlardı."[25] denmektedir. "Azadlık mücadelesine kalkmış isyancı halk topluluklarından birine el kahramanı Köroğlu başçılık ediyordu. Azerbaycan halkı onun azadlığı uğruna kanlı çarpışmalarda efsanevi yiğitlikler gösteren kahraman oğlunun hatırasını ölmez "Köroğlu" epopeyası ile ebedileştirmiştir." ifadesiyle de Köroğlu[26] Azerbaycan'daki Osmanlı idaresine karşı başkaldırının simgesi gösterilerek Balkan topluluklarıyla özdeşleştirilmektedir.[27]

---

[24] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 178.
[25] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s. 178.
[26] Tarihi dönemi itibariyle Azerbaycan'da Köroğlu destanının ortaya çıkması, Azerbaycan tarih kitaplarından anladığımıza göre Osmanlı'daki Celali isyanları ile aynı döneme rast gelmektedir. Bu da bizi bu destanın Osmanlı ordusu önünden kaçan Celaliler tarafından Azerbaycan'a götürüldüğü sonucuna götürüyor. Halk içerisinde baskıcı yönetici zulmüne başkaldırı simgesi olan Köroğlu destanı, Sovyetler döneminde Marksist ideolojinin yerleştirilmesi için kullanılan bir vasıta olmakla, hakkında birçok araştırma yapılan bir konudur.
[27] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s.178.

"Ve nihayet Balkan yarımadasının halkları öz kahramanlık mübarizeleri ile Osmanlı İmperiyası'nı ve onun Avrupa'ya hücumlarını zaifletti."[28] denmektedir.

İşgal, istilacı, feodal devlet, feodaller, zehmetkeş halk, emekçi halk ifadeleriyle de görüldüğü gibi eski tarih anlayışı devam ettirildiği gibi, Slavlık söz konusu olduğunda pozitivist-romantik tarih yaklaşımı bu ders kitabında ortaya çıkmaktadır.

Olumsuz Öteki

Tarih ders kitaplarındaki ikinci yaklaşım dost ötekidir. 5. sınıfta okutulan "ata yurdu" ve 8. sınıfta okutulan "Azerbaycan Tarihi" ders kitapları zaman zaman çizginin dışına çıkmakla birlikte olumlu öteki imgeleri karşımıza çıkmaktadır.

Akkoyunlu-Osmanlı münasebetlerinde; iki devlet arasındaki mücadelenin saikleri anlatılmakta, siyasi safahat aktarılmaktadır.[29] Aradaki mücadelede, devrin birbiriyle rekabet halinde olan iki meşhur Türk serkerdesinin karşılaştığı ifade edilmektedir.[30]

"Avrupa devletleri Uzun Hasan'ı qonşu ve qardaş Osmanlı sultanlığı ile toqquşturmağa çalıştırdılar. Bu meqsedle de birbirinin ardınca onun yanına elçiler gönderirdiler. Osmanlıların erazilerini daima şerqe doğru genişllendirmesinden Uzun Hasan narazı idi. Bu, Ağgoyunlu Dövleti'nin Avrupa ile ipek ticaretini son derece çetinleştirirdi. Buna göre de Uzun Hasan Gara Denize ve Aralık Denizi'ne (Akdeniz) çıkış yolları elde etmeye, bu iki denizi elaqelendiren boğazlara yiyelenmeye çalışırdı. Bundan istifade eden qerb devletleri iki qardaş Türk dövletini birbirine qarşı muharibeye qaldırdılar. Yadellilerin hilesi ile qardaş qardaşın qanını töktü. Her iki böyük Türk dövleti zaifledi"[31] şeklinde bilgi verilmektedir.

---

[28] Agibalova, Donskoy, *a.g.e.*, s.180.

[29] Yaqup Mahmudlu, Sülayman Memmedov, Vaqif Piriyev, Ekber Qocayev, *Azerbaycan Tarixi-8-ci sinif üçün derslik*, Bakı 2001, s. 148-152.

[30] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, a.g.e., s. 153.

[31] Yaqub Mahmudlu, Rafiq Xelilov, Sabir Ağayev, *Ata Yurdu-5-ci sinif üçün derslik*, Bakı 2001, s. 104-105.

Osmanlı-Safevi ilişkileri: Erdebil hakimiyeti başlığında Şiiliğin güç kazanması aktarılmaktadır. Safeviler Azerbaycan ve şark ülkelerindeki yaranmış ağır vaziyetin sebebinin bu bölgede hüküm süren Sünnilikte görür, sübut etmeye çalışırlar. Sünniliğin hakim mövqe tuttuğu devletler güya gayri-qanuni dövletlerdir. Onlar halkı ağır hayata düçar edirdiler. Bunun içinde Şie taraftarlarının hakimiyete gelmeleri için şerait yaratılmalıdır. Aslında ise şeyh safi ve onun ilk halefleri Şie değil Sünni olmuşlar, Şie tarikatına sonra qoşulmuşlardır. Buda onların siyasi mübarize meydanına çıkmaları ile alaqadardı. Elbette bu onların kusurlu siyaseti idi.[32] Orta asırlarda mistisisizm ve teriqetçilk kendli harekatlarının ideologiyası idi. Bütün orta asırlar boyu feodalizme qarşı inqilabi muhalefet devam edirdi. Bu muhalefet zaman şeraitine uygun olarak gah mistik, gah bidat, gah da silahlı isyan şeklinde özünü gösterdi.

Şialık bidatcı cereyan hesab edilir, Şialar ise takip olunurdular. Bu vaziyet mazlum halk kütleleri içerisinde Şialığın yayılmasına neden olur, Sünniliğe qarşı nefret ve gazab doğururdu. Açık bidat şeklinde intişar eden bu inkılab-ı muhalefetten Safeviler böyük maharetle istifade edebildiler. Safeviler muhtelif vaadlerle halk kütlelerini öz taraflarına çekerek, hakimiyet uğrunda mübarizeyi genişlettiler. Bu sahada Safevilerin muvaffakiyetine sebep Erdebil şeyhlerinin başçılığ ettiği harekatın ülkenin oturak ahalisinin talebini ifade etmesi idi. Bu mübarizeler Şeyh Safieddin'den sonra Safevilerin görkemli başçıları Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar, Şeyh Sultanelin ve nehayet Şah İsmail'in dövründe daha keskin karakter aldı ve Safeviler Dövletinin yaranması için lazım şerait yarandı.[33]

Azerbaycan-Safevi Devleti başlığında; "Şeraitde Azerbaycan'ı siyasi cihetten birleştirme zarureti meydana gelmişti. Birleşme Azerbaycan ahalisinin geniş tabakalarının menfaatine uygun gelirdi. Garbdan Osmanlı İmperiyası tarafından gözlenilen tehlike ülkeyi müdafaya kabil güçlü dövletin yaranmasını zaruri ederdi" denilerek, Şah İsmail övülmektedir. Yine az sayıda kuvvetle Akkoyunluları yendiği, sergerde maharetine sahip olduğu, hakimiyeti aldıktan

[32] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 162-163.
[33] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 162-163-164.

sonra dini perde altında mübarizeye girişen halk isyancılarının, İslam'ın düşmanı Yezidi Kürtlerinin isyanını bastırdığı aktarılmaktadır.[34]

Osmanlı Devleti'nin İran'daki bu oluşumdan rahatsız olduğu, Akkoyunluları desteklediği fakat Sultan Bayezıd'ın Şah İsmail'le mübarizeye cesaret edemediği aktarılmakta, iki devletin birbirlerinin topraklarında gözü olduğu söylenmektedir.[35]

"Çaldıran Savaşı" başlığında: "I. Selim tahta geçmesiyle birlikte, kırk bin Şienin kılıçtan geçirildiği aktarılmakta, Avrupalıların ve Papa'nın elçileri İslam alemine mezhep ayrılığı düştüğünü müşahede ettiler ve Papa Avrupa krallarına mektuplar yazarak fırsatın kaçırılmamasını istedi. Sunni ulema muharebeyi bütün Müslümanların mukaddes vazifesi ilan etti."[36] denmektedir.

"İki ordu sadece olarak iki Türk İmperiyasının harbi quvveleri değil, hem de en ifrat din düşmenciliği ruhunda terbiye edip bir-birine qarşı qoyulan ve şehit olmaya hazır olan silahlı fanatiklerdi. Tarihin en qanlı qardaş qırğınlığı meydana geldi. Yavuz için büyük zafer sayılan Çaldıran, Türk Dünyası'nın umumi faciası, garb diplomatıyasının ise qalebesi idi"[37] denmektedir.

Osmanlıların Azerbaycan'a girmesinden sonra buradan nece min senatkâr ailesini İstanbul'a göçürdü, mahir Azerbaycan senatkârları sonraları Türkiye'nin mimarlık ve incesenetinin inkişafında mühim rol oynadılar"[38] denmekle Osmanlı Medeniyeti'nden de pay sahibi olunduğunu görmekteyiz.

Konuların sonundaki sual ve tapşırıglar (değerlendirme soruları) da şöyledir:

1) Safevilerin en böyük sehvi (yanlış) neden ibaret idi? Bu sehv Türk-İslam birliğine hansı zerbeleri vurmuştu?

2) Avrupa diplomatiyasını Safeviler'le yakınlaştıran amiller hansılar idi?

3) Çaldıran döyüşünün bütün Türk Dünyası'nın umumi faciası olduğunu faktlar esasında sübüt edin?[39]

---

[34] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 186.
[35] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 190-191.
[36] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 194.
[37] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e*, s. 195.
[38] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 197.
[39] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 197.

Kanuni Dönemi münasebetlerinde; "Azerbaycan'ı işgal etmek cehdinin boşa çıktığını gören Sultan Süleyman, Safevilerle danışığa başlamaya lazım geldi ve Amasya antlaşması imzalandı. Göründüğü kimi, Safevi-Osmanlı muharibeleri Türk dünyasına öldürücü zerbe vurdu"[40] denmektedir.

1578-1590 savaşlarında, Türk-Tatar ve qızılbaş qoşunu tarafından talanlar, soygunculuk, quraqlık, bütün Azerbaycan arazinde açlıq ve hastalıq töretti. Bütün Azerbaycan'a yiyelenmek niyetiyle yaşayan Osmanlı Sultanı'nın ordusu 1586-1589-cı illerde bütün Azerbaycan'ı işgal etti. Osmanlı feodallerinin ülkeyi idare ettiği iyirmi il erzinde Azerbaycan'ın var-dövleti talan edildi, iktisadi hayatı tam tenezzüle uğradı.[41]

Safevi-Osmanlı harblerinin neticeleri başlığında; "Osmanlı qoşunu defelerle Azerbaycan arazisine soxularak öz yolu üstünde ne varsa qaret ve mehv etmişti. Bir Osmanlı menbeyi Şirvan'dan evveller her yıl şahın hayrına yirmibeş milyon yirmi min akçadan ibaret verginin sultan hazinesine aktığını gösterirdi. Osmanlılar ilk devrelerden farklı olarak, hazinenin hayrına alınan vergileri de artırdılar. Osmanlı hakimleri arasında olan edavet ve yerli ahalinin güzeranına menfi te'sir edirdi. Bu da öz növbesinde vilayetlerin var-yoxdan çıkmasına sebeb olurdu."[42]

"17. asrın evvellerinde Azerbaycan halkı Osmanlılara qarşı inadlı bir mübarizeye apardığı vakitte, Osmanlı İmperiyası iktisadi tenezzül ve siyasal buhran dövrü geçirir, Safevi Devleti ise genç I. Abbas'ın başçılığı altında tedricen dirçelirdi. Yerli feodaller Safeviler'e Osmanlı işgalinden özlerinin helaskarı kimi baxırdılar.1618-ci il Merend sulhü Safevilerce bozuldu. 17. asrın 20-ci illerinde Osmanlı İmperiyası'nda herc-merclik başladı. Ülkede yeniçeriler özbaşınalıq edir, sultanları hamiyetten salarak, başkaları ile evez edirdiler. Bundan istafade eden Şah Abbas, Bağdat, Kerbela, Necef, Musul şeherlerini ele geçirdi."[43]

Sultan IV. Murat dönemi ilişkilerinde de: Osmanlı Devleti'nin öz niyetinden el çekmediği ve savaşın yeniden başladığı aktarılmaktadır. Bunun

---

[40] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 203.
[41] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 215-223.
[42] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 229-230.
[43] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 232-239.

sonucunda da Azerbaycan arazisinde geçen Osmanlı-Safevi muharibeleri halka dehşetli açlıq, sefalet ve musibet getirdi. Asırlar boyu yaradılmış zengin medeniyetimize ağır zerbe endirildi. Kütlevi narazılıq, açlıq, soygunculuq, dehşetli dağıntılar ve iqtisadi tenezzül Azerbaycan'da Osmanlılarla yeni mübarize dalgasına sebep oldu. Bu mübarize tarihe Celaliler Harekatı adı altında dahil olmuştur"[44] denilerek, Celali isyanlarının Azerbaycan kaynaklı olduğu da iddia edilmektedir.

Tarihi okuma parçalarından oluşan Ata Yurdu'ndaki parçalarda; Bolşevik İhtilali sonrası bağımsız olan Azerbaycan Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebetlere de değinilmektedir.

"Halqımıza qarşı soykırım (1918-ci il Mart gırğını) parçasında; Tekce Bakı'da on iki minden çok Müselman qetle yetirildi. Halqımızn bu ağır, dehşetli günlerinde Osmanlı qoşunları Azerbaycan'ın kömeyine geldi. O zaman Osmanlı Dövleti özü ağır vaziyette idi. Böyük devletler onu yox etmeye, arazisini bölüşdürmeye çalışırdılar. Bundan istifade eden daşnaklar da bir yandan Türkleri qırmağa başlamışdılar. Buna baxmayarağ, Osmanlılar gardaş Azerbaycan halqına kömek eli uzattı. Gardaş gardaşın dadına çattı. Osmanlı herbi quvveleri ile birleşen Azerbaycan gönüllüleri Ermeni guldurlardan intikam almaya başladılar. Azerbaycan hakqı mehv olmaqdan qurtardı. Yeni Azerbaycan halkının tamamıyle mehv olmaq tehlükesi savuşdu"[45] denilmektedir.

"Bir kere yükselen bayraq bir daha enmez (1918-Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti)" parçasında; 1918-ci il Mayıs 28'den itibaren müsteqil dövlet e'lan olunurdu. Lakin o zaman bütün Türk-İslam şerqinde yenice azadlığa çıqmış ilk republika olan genç dövletimizin vaziyyeti son derece ağırdı. Odur ki, Azerbaycan Republikası iyun ayının 4-de qardaş Osmanlı Dövleti ile sulh ve dostluq mukavelesi bağladı. Bu mukaveleye esasen Azerbaycan Republikası Osmanlı Dövleti'nden herbi yardım istedi. Osmanlı hükümeti derhal bizim kömeyimize herbi quvve gönderdi. Sovyet-Daşnak Hükümeti Gence'ye saldırınca, vuruşmada Türklerle Azerbaycan qönüllülerinin birleşmiş quvveleri

[44] Mahmudlu, Memmedov, Piriyev, Qocayev, *a.g.e.*, s. 240-243.
[45] Mahmudlu, Xelilov, Ağayev, *a.g.e.*, s. 204.

galip geldi. Bakı'ya ilerleyerek burayı alıp, Daşnakları istifa ettirdiler. 1918-ci il sentyabrın 15-de Azerbaycan ordusu, üç gün sonra qardaş Osmanlı herbi quvveleri yardıma geldi. Bakı'da emin-omanlıq yaradıldı"[46] denmektedir."

"Vatanim Azerbaycan'dır- Birlik yox olanda yox olur vatan da" parçasında; Min cürmekrli hiyleler qurulurdu min bir ne'metli, bol servetli vetenime qarşı- her zerresi bir qızıl olan toprağıma, Derbend Qeçidi'me, Qızıl köprü- Azerbaycan'ıma yiyelenmek içün! Ayıqlığını, sayıqlığını axıradek saqlıyabilmediler seltenetin başında duran hökmdar babalar da. Birliyimizi bozdular, içimizden parçaladılar bizi hele dedemiz Korkud zamanından başlayaraq qesdimize duran "qara donlu kafirler" sonra da mukaddes dinimize nifaq saldılar qanımıza susayan yağılar. "Sünni, Şie" adlandırdı birbirini, mezheb davasına qalxdı, qan davasına başladı eyni ata-ananın övladları-qan qardaşları! Garı düşmenin fitne-felli ile silah galdırdı gardaş gardaşa. Teymur İldırım Bayezıd üzerine yeridi. Uzun Hasan Fatehle tutaştı. Şah Xetayı Sultan Selim ile üz üze geldi. Çaldıran felaketi başverdi yurdumda menim. Ganlı burulğana düştü erler yurdu Azerbaycan. Birbirimize boğdurdular bizi: Qaraqoyunlu hanedanı, Ağgoyunlular, Ağgoyunlu seltenetini ise Sefeviler yox ettiler. Axıra galmış iki gardaş -Sefeviler ve Osmanlılar- da aman vermediler birbirine!"[47] denmektedir.

Netice

Görüldüğü gibi Azerbaycan tarihçiliği ve ders kitapları eski totaliter rejime son vermek, ondan kurtulmak isteğinin ağrılı-sancılı çabalarıyla birlikte, eskinin etkisinden de tam olarak kurtarılamamıştır. Buna karşılık Türkmenistan gibi Türk cumhuriyetlerinde, öğretmen Türkmen de olsa, hala tarih eğitiminin Rus ders kitaplarından ve Rusça verildiği[48] dikkate alınırsa, Azerbaycan tarihçiliğinin çok merhale katettiği görülür.

Ders kitaplarındaki iki farklı yaklaşım sonucu Osmanlı konusunda iki farklı imge çıktığı görülmektedir:

---

[46] Mahmudlu, Xelilov, Ağayev, *a.g.e.*, s. 206-207
[47] Mahmudlu, Xelilov, Ağayev, *a.g.e.*, s. 9-10
[48] Ekayev (Baharlı), a.g.m., s. 225

Birinci yaklaşım Osmanlıyı işgalci, köleye çeviren, ağır vergilerle ezen, cahil bırakan olarak gösteren olumsuz imge, ikinci yaklaşım ise Osmanlının qonşu, qardaş, aynı ata-ananın evlatları, qan qardaşları olarak tanıtan olumlu imgedir. Bu durumun öğrencide bilinç karmaşası oluşturması büyük ihtimaldir. Gerek ders kitabı boyutu, gerekse öğretmen boyutu ve öğretmenin bu imgeleri nasıl yansıttığı, bunun sonucunda da öğrencide nasıl bir Osmanlı imgesi oluştuğu yeni bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.